

Högskolan
Kristianstad

Högskolan Kristianstad

291 88 Kristianstad

044 250 30 00

www.hkr.se

**Självständigt arbete (examensarbete), 15 hp, för Kandidatexamen i
kriminologi**

VT 2020

Fakulteten för Hälsovetenskap

Att lämna det kriminella livet

En kvalitativ studie av förändringsprocessen
till ett liv utan kriminalitet

Peter Broch

Författare

Peter Broch

Titel

Att lämna det kriminella livet – en kvalitativ studie av förändringsprocessen till ett liv utan kriminalitet

Engelsk titel

To desist from a criminal life – a qualitative study about criminal desistance

Handledare

Joakim Thelander

Examinator

Sofia Yakhlef

Sammanfattning

Denna studie undersöker vilka upplevelser och erfarenheter som påverkat individer när de tagit beslutet att lämna en kriminell livsstil; och vilka faktorer som varit avgörande i förändringsprocessen till ett liv utan kriminalitet. Kvalitativa intervjuer har använts som metod för att besvara frågeställningarna. Fem personer med koppling till organisationen KRIS har intervjuats och resultatet har analyserats utifrån en teoretisk referensram bestående av Laub och Sampsons (2006) definition av begreppet *turning points*; Paternoster och Bushways (2009) identitetsteori om avhopp från kriminalitet; och Emirbayer och Mishes (1998) teoretiska beskrivning av begreppet *human agency*. Resultatet visar att alla intervjupersonerna påverkats av *crystalization of discontent* och drivkraften att undvika *the feared possible self* (Paternoster & Bushway, 2009) när de beslutat att lämna kriminaliteten. Den egna viljan beskrivs av intervjupersonerna som den mest avgörande faktorn i förändringsprocessen. Andra faktorer som varit betydande är socialt stöd och att hålla fast vid nya rutiner kopplade till livet utan kriminalitet. Slutsatserna i uppsatsen är att det sällan räcker med enskilda faktorer, ofta är det ett samspel mellan flera faktorer som leder till förändring.

Ämnesord

Vändpunkten, avhopp från kriminalitet, sociala band, *crystalization of discontent*, *the feared possible self*, *human agency*

Author

Peter Broch

Title

To desist from a criminal life – a qualitative study about criminal desistance

Supervisor

Joakim Thelander

Examiner

Sofia Yakhlef

Abstract

The purpose of the present study is to identify events and experiences that influences individuals to make the decision to desist from a criminal life style; and to identify crucial and important factors in the process of desisting from a criminal life style. The used method is qualitative interviews. Five persons connected to KRIS (an organization with the aim to help desisters) were interviewed and the results were analyzed through a theoretic framework consisting Laub and Sampson's (2006) definition of the concept of *turning points*; Paternoster and Bushway's (2009) identity theory of desistance from crime; and Emirbayer and Mishe's theoretical definition of the concept of *human agency*. The result shows that all interviewees were affected by *crystalization of discontent* and the motive to avoid *feared possible self* (Paternoster & Bushway, 2009) when they decided to desist from criminality. The own will was identified as the most crucial factor in the process of criminal desistance. Social support and the importance of hanging on to new routines were mentioned as other important factors in the process. The conclusion of the study is that it is seldom enough with single factors as solutions to the problems of this study. A successful desistance process is often a result of an interplay between several factors.

Keywords

Turning points, desistance, crystallization of discontent, the feared possible self, social bonds, human agency

Förord

Jag vill tacka följande personer som på något sätt har haft en positiv påverkan på arbetet med denna uppsats: Joakim Thelander för all hjälp genom handledningen; Mattias Kanold för hjälp med igångsättning av arbetet; Ove Ledin, Anna Thomsson och Mikael Mattsson Flink på SKR för ett inspirerande samtal; min mamma Eva Broch för ett ständigt stöttande; min underbara familj, Anna och Fred för ert stöd och tålamod; och slutligen alla ni som ställde upp på intervjuer. Utan er hade det inte blivit någon uppsats. Tack!

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1 Syfte och frågeställningar.....	8
2. Bakgrund	8
2.1 Desistance – avhopp från kriminalitet.....	8
2.2 The working self and the possible self.....	9
2.3 Återfall - Kriminalvården	10
2.4 KRIS.....	10
2.5 Tidigare forskning	11
2.5.1 Hirschis teori om sociala band.....	11
2.5.2 Becoming an EX.....	11
3. Teori	12
3.1 Inledning	12
3.1.2 Engelska teoretiska begrepp.....	13
3.2 Human agency	13
3.3 Turning points.....	14
3.4 Crystlization of discontent	15
3.5 Förändrade preferenser och omstrukturering av sociala nätverk.....	16
4. Metod	16
4.1 Val av metod.....	17
4.2 Urval	17
4.3 Förberedelser och genomförande.....	18
4.4 Generaliserbarhet.....	19
4.5 Forskningsetiska principer	20
5. RESULTAT	20
5.1 Viktiga upplevelser och erfarenheter för beslutet att lämna en kriminell livsstil	20

5.2 Viktiga faktorer i förändringsprocessen till ett liv utan kriminalitet.....	22
6. DISKUSSION.....	25
6.1 Viktiga upplevelser och erfarenheter för beslutet att lämna en kriminell livsstil	25
6.1.1 Crystalization of discontent.....	25
6.1.2 Sociala band.....	26
6.2 Viktiga faktorer i förändringsprocessen till ett liv utan kriminalitet.....	26
6.2.1 Turning points.....	26
6.2.2 Förändrade preferenser.....	27
6.2.3 Omstrukturering av sociala nätverk.....	28
6.2.4 Human agency.....	28
6.3 Avslutande diskussion.....	29
6.4 Slutord.....	30
7. Referenslista.....	32
8. BILAGA	34
Intervjuguide	34

1. Inledning

I min jakt på ett intressant uppsatsämne arrangerade en vän ett inspirationssamtal över Skype med tre personer som arbetar inom socialtjänstsektionen på Sveriges Kommuner och Regioner (SKR). Vi pratade om var det finns kunskapsluckor i deras verksamhetsområde i förhållande till kriminologi. Under samtalet dök det upp en del problemområden och förslag till frågeställningar som jag upplevde som intressanta. Det förslag som kändes mest genomförbart utifrån uppsatsens riktlinjer och ligger till grund för det fortsatta arbetet med uppsatsen var: *Vilka faktorer har varit avgörande för "avhoppare" när de tagit beslutet att lämna kriminaliteten bakom sig?* En anledning till att frågan väckte mitt intresse är att jag upplever den dominerande politiska bilden av vad som krävs för att komma till rätta med brottsproblematiken i Sverige är något onyanserad. En majoritet av landets ledande politiker ger bilden av att strängare lagstiftning och straffskärpningar är den mest effektiva vägen till ett tryggare och "mindre brottsligt" Sverige. Inzunza och Svensson (2011) beskriver hur den svenska kriminalpolitiken under de senaste decennierna utvecklats till att bygga mer på sunt förnuft än expertkunnande. De ger exempel på hur nya lagar och polisiära strategier uppkommer utan någon empirisk bevisning. Vilket i sin tur väcker frågor kring om de bakomliggande motiven till besluten är av långsiktig karaktär eller mest bygger på politisk strategi (Inzunza & Svensson, 2011, ss. 197, 200). Med hänvisning till en rad vetenskapliga studier uttrycker sex professorer i kriminologi i en debattartikel att aktuella forskningssammanställningar ger litet stöd för att skärpta fängelsestraff skulle minska brottsligheten på något avgörande vis. De konstaterar också att "till insatser som inte visar någon effekt alls hör de som avser straffens stränghet samt avskräckning" (Estrada et al. 2018). Jag tänker att resultatet i denna studie skulle kunna användas för att visa på alternativ till samtidens dominerande kriminalpolitiska lösningar. Genom att fråga människor som lyckats lämna ett liv i kriminalitet om hur de gått till väga och vad som påverkat och hjälpt dem i deras förändringsprocess, skulle deras svar kunna ge vägledning till hur man hjälper andra människor att genomgå liknande processer. Något som i sin tur förhoppningsvis kan leda till en minskad brottslighet.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka vilka upplevelser och erfarenheter som har påverkat individer med ett kriminellt förflutet när de tagit beslutet att lämna en kriminell livsstil samt vilka faktorer som har varit avgörande för individerna i förändringsprocessen till ett liv utan kriminalitet.

Vilka upplevelser och erfarenheter har påverkat individer med ett kriminellt förflutet till att ta beslutet att lämna en kriminell livsstil?

Vilka faktorer har varit avgörande för individer med ett kriminellt förflutet i förändringsprocessen till ett liv utan kriminalitet?

Hur kan individers avhopp från kriminalitet förstås utifrån teorier om vändpunkter, identitetsförändring och "human agency"?

2. Bakgrund

I detta kapitel redogörs för innebörden av begreppen *desistance*, *the working self* och *possible selves* som förekommer i studien. Vidare presenteras statistisk fakta om återfall från Kriminalvården och en beskrivning av KRIS, en organisation som samtliga intervjupersoner i studien har koppling till. Slutligen i kapitlet presenteras tidigare forskning som är relevant för studien.

2.1 Desistance – avhopp från kriminalitet

Begreppet *desistance* eller *avhopp från kriminalitet* kan beskrivas med innebörden att någon som ägnat sig åt kriminalitet upphör med detta, men vad innebär det att hoppa av eller att upphöra med brottslighet? Hur vet man att någon har hoppat av? Är det ett definitivt beslut som varar livet ut och vem är det som avgör vem som har hoppat av? Är det den som hoppar av eller är det någon utomstående? Carlsson (2014) beskriver med hänvisning till tidigare studier att många som begår brott följer ett "zick-zack mönster", det kriminella beteendet kan ofta ses som sporadiskt. Beroende på metodval kan samma person vid samma tidpunkt både definieras som *desister* och *persister* (någon som hänger kvar i kriminaliteten). I en studie som mäter något vid ett unikt tillfälle kan en person definieras som *desister* samtidigt som samma person i en studie med flera mättillfällen – exempelvis livsförloppsstudier – ses som en *persister* (Carlsson 2014, ss. 40-41). Laub och Sampson (2001) beskriver också komplexiteten i begreppet *desistance* och menar att begreppet bör definieras och avgränsas i

förhållande till varje studie där det används (Laub & Sampson 2001, s. 8). De problematiserar kring vem som bör ses som en brottsling (*offender*), vilket är en förutsättning för att senare kunna bli en *desister*. Att begå mindre lagöverträdelse vid enstaka tillfällen är vanligt förekommande, framförallt i tonåren. Laub och Sampson (2001) menar att i förhållande till *desistance* bör dessa *low-rate offenders* inte studeras, istället bör fokus ligga på ”those who reach some reasonable threshold of frequent and serious criminal offending” (Laub & Sampson 2001, s. 10). De individer som jag har intervjuat i denna uppsats definieras som *desisters* utifrån deras deltagande i ett program eller en aktivitet för ex-kriminella. Mitt resonemang var att genom detta deltagande bör kriminaliteten tidigare varit en så stor del av deras liv att den överstigit den tröskel som gör deras berättelser intressanta och relevanta för mina frågeställningar.

2.2 The working self and the possible self

I Paternoster och Bushways (2009) “An identity theory of desistance from crime” är *human agency* ett centralt begrepp. De menar att en förändring av självet är nödvändig för att ett avhopp från kriminalitet ska lyckas. En förändring som utgår från en inre motivation. Yttre faktorer kan påverka förändringen, men den inre motivationen och det egna agerandet har en mer avgörande roll i processen. Paternoster och Bushway (2009) använder olika typer av ”själv” i beskrivningen av teorin. *The working self* är den person eller det själv som en individ identifierar sig som i nuet och bygger på individens självkänedom utifrån tidigare upplevelser och erfarenheter. *The working self* är medvetet om vilka kunskaper, färdigheter eller begränsningar som finns att tillgå i nuet. Förutom *the working self* har individer tankar om *possible selves*, föreställningar om hur självet kommer gestalta sig i framtiden. Dels som *the positive possible self*, vilket bygger på individens drömmar och förhoppningar om framtiden, eller som *the feared possible self*, en oro och rädsla över vilka negativa konsekvenser ett oförändrat *working self* kan ge. I startskedet av en förändringsprocess är *the feared possible self* ofta en betydligt starkare drivkraft än *the positive possible self*. Ofta är negativa händelser och upplevelser avgörande när individer tar beslutet att vilja förändras och lämna kriminaliteten (Paternoster & Bushway 2009, ss. 1112-1113).

2.3 Återfall - Kriminalvården

Kriminalvården utgör tillsammans med Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och Sveriges domstolar det svenska rättsväsendet. ”Kriminalvården ansvarar för häkten, anstalter och frivård och har som huvudsakligt uppdrag att verkställa de påföljder som domstolarna dömer ut och att minska återfall i brott” (Kriminalvården 2020, s. 8). Myndigheten publicerar årligen Kriminalvård och statistik (KOS), en rapport som ger en övergripande och beskrivande bild av Kriminalvårdens verksamhet (Kriminalvården 2020, s. 8). I rapporten redovisas bland annat statistik över återfall i brott. För att räknas som återfall i denna statistik ”ska både det nya brottet, och dom för detta brott, infalla inom en period på tre år från det att straffet för det föregående brottet avtjänats” (Kriminalvården 2020, s. 67). Några tydliga tendenser som går att utläsa i rapporten är till exempel att den totala andelen återfall har minskat med cirka tio procentenheter sedan 1990-talet och ligger idag på 30 procent; andelen kvinnor som återfaller i brott är lägre än andelen män; andelen återfall sjunker i takt med att klienterna blir äldre; och förekomsten av återfall är vanligare bland klienter med tidigare verkställigheter (avtjänade straff) och ”ju fler tidigare verkställigheter de hade desto större andel återföll” (Kriminalvården 2020, s. 69). Statistiken för 2016 visar exempelvis att återfallsfrekvensen för klienter med noll tidigare verkställigheter är 16 procent, för klienter med en tidigare verkställighet är frekvensen 41 procent och för klienter med sex eller fler verkställigheter är återfallsfrekvensen 89 procent (Kriminalvården 2020, ss. 69-70, 74).

2.4 KRIS

KRIS är en ideell förening som finns i tretton svenska städer. Föreningen drivs av före detta kriminella och missbrukare som hjälper varandra till ett liv utan kriminalitet och droger. Föreningen erbjuder bland annat ”muckhämtning”, vilket innebär att de möter upp personer utanför fängelset när de släpps och hjälper dessa med återetableringen i samhället; de arrangerar kurser, utbildningar och aktiviteter; och de har även en boendeverksamhet som kan erbjuda boendelösningar för en del av medlemmarna. För att bli fullvärdig medlem och få stöd av KRIS krävs det som motprestation att man följer föreningens regler gällande hederlighet, drogfrihet, kamratskap och solidaritet (KRIS 2020).

2.5 Tidigare forskning

2.5.1 Hirschis teori om sociala band

Hirschi (2004) utgår i sin teori från 1969 att kriminalitet uppstår när de individuella sociala banden till samhället är svaga. Han har identifierat fyra typer av sociala band som har betydelse för att individer ska låta bli att bryta mot lagen (Hirschi 2004, s. 16). Genom anknytning (*attachment*) eller starka band till en omgivning som förespråkar samhällets rådande normer minskar risken för kriminalitet. Hirschi (2004) nämner banden till föräldrar, skola och vänner som särskilt betydelsefulla under uppväxten. Om banden är svaga eller om exempelvis föräldrar eller vänner inte lever utifrån de rådande normerna ökar däremot risken för lagbrott och kriminalitet (Hirschi 2004, ss. 85, 112, 135). Sociala band genom åtaganden (*commitment*) innebär att individen investerar tid och energi i sig själv, genom exempelvis familjebildning, en utbildning eller en yrkeskarriär. När individen överväger att begå brott görs det i ett övervägande kring eventuella kostnader eller förluster vid en upptäckt. Är det värt att sätta den karriär eller det rykte som kostat tid och energi på spel (Hirschi 2004, s. 20)? Med delaktighet (*involvement*) menar Hirschi (2004) att om individen i stor utsträckning engagerar sig i legitima och accepterade samhällsaktiviteter minskar sannolikheten både för att det finns tid över till kriminella handlingar, men också sannolikheten för att hamna i miljöer där möjliga brottstillfällen dyker upp (Hirschi 2004, s. 22). Sociala band kopplade till övertygelse (*belief*) bygger på att individen delar och tror på de i samhället rådande normer kring vad som är rätt och fel. moraliska föreställningar. Ju starkare dessa band är desto mindre är sannolikheten för lagbrott (Hirschi 2004, ss. 23-26). Hirschis (2004) teori om sociala band är relevant som exempel på tidigare forskning i denna studie eftersom allt material som presenteras i teorikapitlet beskriver sociala band som en viktig ingrediens vid avhopp från kriminalitet.

2.5.2 Becoming an EX

Ebaugh (1988) undersöker rollbyten och exitprocesser i sin studie. Hennes material består av 185 intervjuer med individer som genomgått gjort olika typer av rollbyten. Som exempel kan nämnas före detta nunnor, människor som genomgått en skilsmässa, pensionärer som lämnat sin yrkesroll eller transpersoner. Ebaugh studie är intressant för denna uppsats eftersom avhopp från kriminalitet kan liknas vid rollbyte och exitprocesser. Under bearbetningen av sitt intervjumaterial hittade Ebaugh (1988) ett återkommande mönster, en exitprocess i fyra steg. Det första steget innebär *tvivel (doubts)* kring en social roll, vilket kan uppstå efter att rådande

förutsättningar inom ett sammanhang förändras på ett för individen negativt sätt. Dessa tvivel leder ofta till att individen till en början omedvetet ger uttryck för sitt missnöje. Hur omgivningen reagerar och då framförallt nära och betydelsefulla personer kan påverka om individen går vidare. (Ebaugh 1988, ss. 182-183). Nästa steg är *sökande efter alternativ*. Det uttryckta missnöjet till omgivningen blir mer medvetet och används för att rättfärdiga både tvivlet kring den rådande situationen och sökandet efter alternativ. För- och nackdelar med olika alternativa roller vägs mot varandra och efterhand avgränsas sökandet till att fokusera på ett eller några få alternativ. Individen kan prova på att leva sig in i olika tänkbara roller genom att närma sig tillhörande referensgrupper och på så sätt bilda sig en uppfattning om vilka sammanhang och roller det är möjligt att passa in och trivas i. Även i steg två kan omgivningens reaktioner ha stor påverkan på om processen fortskrider (Ebaugh 1988, ss. 87, 183). Det tredje steget är vändpunkten (*the turning point*) definieras av en händelse som upplevs avgörande för beslutet att lämna den gamla rollen. Med hjälp av vändpunkten konstateras att den tidigare rollen inte längre är eftersträvansvärd och att det finns andra och bättre möjligheter i livet. (Ebaugh 1988, ss. 183-184). I det sista steget av exitprocessen (*creating an ex-role*) agerar individen utifrån sin nya roll med förändrade beteenden vilket kan innebära utmaningar. Individen har förhoppningar om att omgivningen visar acceptans till förändringen och anpassar sitt bemötande till den nya rollen. Ett vanligt mönster är att den del av omgivningen som känt individen innan exitprocessen påbörjades ofta bemöter individen mer utifrån den gamla rollen än utifrån den nya. Ofta innebär rollbytet förändringar i relationer med vänner och bekanta. Vissa vänner försvinner, nya tillkommer och några relationer ändrar karaktär. (Ebaugh 1988, ss. 184-185).

3. Teori

3.1 Inledning

De teorier som presenteras i detta kapitel kommer att användas i diskussionskapitlet för att analysera och diskutera det insamlade intervjumaterial utifrån uppsatsens frågeställningar. Inledningsvis ges en beskrivning av begreppet *human agency* (Carlsson 2014; Emirbayer & Mische 1998); därefter redogörs för Laub och Sampsons (2006) definition av begreppet *turning points*; och slutligen presenteras begreppen, *crysalization of discontent*, *förändrade preferenser* och *omstrukturering av sociala nätverk* vilka har en betydande roll i Paternoster och Bushways (1998) *An identity theory of desistance from crime*.

Begreppet *human agency* är relevant för uppsatsen dels för att begreppet används i Laub och Sampsons (2006) och Paternoster och Bushways (1998) teorier, men också för att Emirbayer & Misches (1998) teoretiska beskrivning av *human agency* i sig själv är användbar i diskussionskapitlet. Laub och Sampsons (2006) och Paternoster och Bushways (1998) teorier är båda relevanta för denna studie eftersom de handlar om avhopp från kriminalitet, men de gör det utifrån olika perspektiv. Laub och Sampson (2006) utgår i sin teori om *turning points* från att förändringsprocessen oftast sätts igång av för individen yttre faktorer och att inre faktorer som *human agency* först har betydelse i ett senare skede av processen (Laub & Sampson 2006, s. 149). Paternoster och Bushways (1998) menar däremot att det är inre faktorer som insikt och agerande som sätter igång förändringsprocessen (Paternoster & Bushway 2009, ss. 1155). Teorierna kommer inte att värderas eller vägas mot varandra utifrån deras olikheter, istället menar jag att skillnaderna kan berika diskussionen genom att tillföra olika sätt att se på förändringsprocessen.

3.1.2 Engelska teoretiska begrepp

Det förekommer en del engelska teoretiska begrepp i uppsatsen. Några begrepp har jag översatt till svenska men andra har jag valt att inte översätta eftersom jag inte hittat någon bra svensk formulering. När engelska begrepp används skrivs de med kursiv text.

3.2 Human agency

Begreppet *human agency* syftar till att beskriva hur individen genom olika medvetna val och handling försöker påverka och styra sitt livs utveckling. Carlsson (2014) beskriver *human agency* som socialt präglad vilket innebär att individens val inte enbart görs utifrån fri vilja. När vi genom livet befinner oss i olika sociala kontexter påverkas vi av dessa. Vi gör bedömningar och reflektioner utifrån kontexterna och våra framtidsplaner och målsättningar bedöms och utvärderas utifrån våra föränderliga perspektiv. Tidigare beslut kan omvärderas och nya vägar kan öppnas (Carlsson 2014, ss. 24-25). Liksom Carlsson (2014) menar Emirbayer och Mische (1998) att *human agency* har förmågan att påverkas av omgivningens sociala strukturer och det sociala samspelet med andra individer (Emirbayer & Mische 1998, s. 974). De beskriver *human agency* som "the temporally constructed engagement by actors of different structural environment" (Emirbayer & Mische 1998, s. 970). Våra val och handlingar påverkas av hur vi förhåller oss till det förflutna, nuet och framtiden, och *human agency* har därför förmågan att förändras efterhand som tiden går och våra erfarenheter berikas. Emirbayer och Mische (1998) menar att det finns tre element (*the chordal triad*) som

påverkar *human agency*: *The iterational element* som syftar till att handlingar och livsval påverkas av inarbetade vanor och rutiner; *the projective element* är förmågan att kunna föreställa sig olika framtidsscenarier som en effekt av vilka val eller handlingar man genomför; och *the practical-evaluative element* som innebär förmågan att kunna väga olika scenariers för- och nackdelar mot varandra med hjälp av rationalitet och kännedom om rådande normer. Samspelet och balansen mellan dessa element är föränderlig och kan därför över tid påverka individens *human agency* på olika sätt (Emirbayer & Mishe 1998, s. 971-972).

3.3 Turning points

Laub och Sampson (2006) menar att förändringen från att ha levt ett kriminellt liv till att avstå från att begå kriminella handlingar är en process och inte något som sker som en plötslig ingivelse. Denna process kan till en början både vara omedveten eller medveten, men gemensamt för båda fallen är att det oftast finns en av individen definierad vändpunkt (*turning point*) som legat till grund för förändringsprocessen (Laub & Sampson 2006, s. 278). Laub och Sampson (2006) har haft tillgång till ett material där de har kunnat följa 500 män med olika grad av kriminellt förflutet från barndomen upp till en ålder av 70 år (Laub & Sampson 2006, s. 9). Bland de individer som lyckats med ett bestående avhopp från kriminaliteten är några av de vanligast förekommande vändpunkterna: internatskola, militärtjänstgöring, äktenskap eller en anställning (Laub & Sampson 2006, s. 278). Gemensamt för dessa vändpunkter är att de ofta innebär en strukturell förändring för individen. Dessutom har Sampson och Laub (2006) i dessa vändpunkter identifierat fyra egenskaper som har en betydande roll i förändringsprocessen: de (1) klipper banden med det förflutna; (2) erbjuder socialt stöd som både bidrar till individens välmående och utveckling men har också en kontrollerande effekt som förhindrar återfall; (3) förändrar och strukturerar rutiner; och (4) ger möjlighet till en identitets- eller personlighetsförändring (Laub & Sampson 2006, ss. 148-149). En vändpunkt är i sig sällan tillräcklig för att skapa en varaktig förändring. Den kan liknas vid en nyckel till förändring, men det krävs både vilja och handling för att använda den på ett fördelaktigt sätt. Med detta resonemang betonar Sampson och Laub (2006) betydelsen av *human agency*, genom att ett inre beslut om förändring och handling underlättar individens förmåga att bemöta och tillgodogöra sig stöd, vägledning och kontroll från omgivningen (Laub & Sampson 2006, ss. 249, 282).

3.4 Crystlization of discontent

För att en ”kriminell individ” ska börja fundera över att förändras och avstå kriminaliteten menar Paternoster och Bushway (2009) att det krävs en insikt av rationell karaktär. När individen börjar väga den kriminella livsstilens för- och nackdelar mot varandra och börjar inse att insatsen är högre än uttaget först då kan en förändringsprocess påbörjas. Till en början kan kriminaliteten upplevas som mer fördelaktig än ett konventionellt och laglydigt liv. Den kan till exempel upplevas som lösningen på ekonomiska problem, individen kan lockas av dess spänning, eller en upplevd ökad status, eller kanske upplevas bli en del av ett tidigare saknat sammanhang, där man upplever både tillhörighet och betydelse. Ur ett mer långsiktigt perspektiv innebär däremot en kriminell livsstil ofta stora risker och få personliga fördelar. Kriminaliteten är destruktiv i förhållande till nära relationer och betydelsefulla sociala band, ekonomin är sällan särskilt fördelaktig och vid grövre brottslighet är det ofta med hälsan eller livet som insats (Paternoster & Bushway 2009, ss. 1121-1123).

När misslyckanden, motgångar och negativa händelser kopplade till ett kriminellt liv börjar påverka individen kan ett ifrågasättande av *the working self* växa fram. För att en förändring ska vara möjlig måste det kriminella självet försvagas och enligt Paternoster och Bushway (2009) är det en process som sker gradvis. Till en början tolkas negativiteterna som tillfälligheter oberoende av varandra, men efterhand om de blir fler och mer frekventa växer missnöjet kring den egna situationen vilket kan leda till *crystalization of discontent*. En insikt om att motgångarna inte är oberoende av varandra. Kriminalitetens negativa följder är inga tillfälligheter, de hänger ihop med livsstilen och är en del av *the working self*. Genom denna insikt blir missnöjet så pass koncentrerat och starkt att individen kan motiveras till att påbörja en förändringsprocess med siktet inställt på *possible selves*. En process som ofta till en början präglas av motivet att undvika *the feared possible self*. Eventuellt kan det vara en specifik händelse som får bägaren att rinna över, men det är sällan att en enstaka händelse är tillräcklig i sig för att få till stånd en förändring. Den specifika händelsen kan upplevas som en *turning point* eller vara en ögonöppnare som får individen att se sambandet mellan alla negativiteter och den kriminella livsstilen, men för att en sådan händelse ska vara verkningsfull menar Paternoster och Bushway (2009) att en inre motivation till förändring redan måste ha väckts till liv genom till exempel *crystalization of discontent* (Paternoster & Bushway 2009, ss. 1123-1124, 1126, 1155).

3.5 Förändrade preferenser och omstrukturering av sociala nätverk

När det väl finns motivation till förändring och en strävan efter *possible selves* finns det även två andra faktorer som kan vara avgörande för om förändringsprocessen lyckas och blir varaktig. Den första är att individen måste ändra sina preferenser. Med vilket det menas att ändra inställning till olika roller och beteenden, eller att omvärdera vad som är betydelsefullt i livet. Förändring måste ske både kring preferenser kopplade till den kriminella livsstilen, men även kring sådana preferenser som är kopplade till det framtida självet, som till exempel familj och relationer eller ett lågt betalt lönearbete (Paternoster & Bushway 2009, ss.1126-1127). Även förändring av preferenser gällande individens självkontroll och framförhållning kan vara nödvändiga. Paternoster och Bushway (2009) menar att det är vanligt förekommande bland kriminella och missbrukare att både ha en bristande självkontroll och en förmåga att inte ta hänsyn till sina handlingars långsiktiga konsekvenser. Därför bör individerna under förändringsprocessen både träna på att fatta långsiktiga beslut men också självkontroll och tålamod. (Paternoster & Bushway 2009, ss.1128-1129).

Den andra faktorn är en process som Paternoster och Bushway (2009) kallar omstrukturering av sociala nätverk (*social network realignment*) som innebär ett förändrat och anpassat socialt nätverk. Det är av stor betydelse att individen som vill förändras omger sig med människor som stöttar en förändring mot ett prosocialt beteende och att en stor del av dessa människor har ett beteende som är mer prosocialt än individens *working self*. Prosocialt beteende kan beskrivas som ”sätt att agera och reagera som främjar social samverkan och positiva sociala relationer” (Psykologiguiden 2020). De allra bästa förutsättningarna till förändring skapas i en omgivning av individer som både stöttar processen men också hjälper individen att i största utsträckning undvika vänner och bekanta med anknytning till den kriminella identiteten. Om individen fortsätter att i en övervägande utsträckning umgås med människor kopplade till den kriminella *working self* är risken stor att stödet för en prosocial förändring är för svagt i relation till de gamla vännernas uppmuntran och övertygelse om att det gamla livet är bra nog. (Paternoster & Bushway 2009, ss.1129-1133).

4. Metod

I detta kapitel redogörs för den metodologiska processen, hur jag har gått till väga i arbetet med uppsatsen. Kapitlet innehåller även beskrivningar av metodologiska överväganden och forskningsetiska principer.

4.1 Val av metod

Med hänsyn till uppsatsens syfte och frågeställningar valde jag att använda kvalitativ metod och för insamling av data gjorde jag intervjuer. Utifrån uppsatsens syfte och frågeställningar upplevde jag att den kvalitativa intervjun lämpade sig bättre än en kvantitativ metod. Jag var intresserad av intervjupersonernas subjektiva tankar om sig själv och sina upplevelser, och därmed såg jag den kvalitativa metodens flexibilitet som fördelaktig. I den kvantitativa metoden är forskaren låst till de frågeställningar och enkätfrågor som formulerats innan datainsamlingen påbörjats, medan den kvalitativa forskaren har betydligt större frihet genom möjligheten ”att löpande anpassa forskningsdesignen i relation till vad som sker under fältarbetet” (Ahrne & Svensson 2019b, s. 15). I en kvalitativ intervjusituation finns det möjlighet till att ”anpassa frågorna och den ordning man ställer dem i efter situationen” och dyker det upp nya spår eller oväntade perspektiv under samtalet med intervjupersonen går det bra att följa upp dessa (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2019, s. 38).

4.2 Urval

Jag hörde av mig till en bekant som arbetar på Fryshuset för att få hjälp med att hitta intervjupersoner. När jag återkom för att höra hur det hade gått visade det sig att merparten av de som tillfrågats inte kunde tänka sig att ställa upp på intervju. Vi bokade några intervjuer men till slut hoppade även dessa personer av. På inrådan av min kontakt på Fryshuset kontaktade jag ett antal sociala insatsgrupper kopplade till socialtjänsten i en svensk storstad. Alla personer som jag pratade med var tillmötesgående och hjälpsamma, men överallt var det samma svar, att ingen av deras deltagare kunde tänka sig att ställa upp på intervju. I mer än två veckor hade jag letat intervjupersoner utan framgång. Jag började känna mig ganska uppgiven och tänkte att jag får ge det ett sista försök och funkar inte det så får jag byta uppsatsämne. Jag kontaktade en av KRIS (Kriminellas Revansch i Samhället) lokalföreningar och redan i första samtalet fick jag klartecken att det fanns individer som kunde tänka sig att bli intervjuade. Den första personen jag kom i kontakt med hos KRIS agerade ”dörröppnare”. Hon ställde upp på att intervjuas och hjälpte mig att hitta resterande intervjupersoner. Urvalet kan därav sägas vara gjort genom snöbollsmetoden som innebär att en intervjuperson rekommenderar en eller flera andra personer som kan vara lämpliga att intervjuas utifrån ämnet. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2019) menar att snöbollsmetoden är fördelaktig om man vill undersöka omständigheterna kring en särskild företeelse. Samtidigt varnar de för att materialets allsidighet kan påverkas av metoden om intervjupersonerna känner varandra och

delar attityder och erfarenheter (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2019, s. 41; Lalander 2019, s. 105). Intervjumaterialets allsidighet har till viss del påverkats av intervjupersonernas gemensamma koppling till KRIS. Det finns en del likheter i deras berättelser genom kopplingen till KRIS, men samtidigt finns det också stora variationer i materialet utifrån intervjupersonernas olika bakgrunder. Jag intervjuade två män och tre kvinnor i åldrarna 23–48 år. Av dessa fem intervjuer användes fyra i uppsatsen. Utifrån uppsatsens syfte och frågeställningar fanns inklusionskriteriet att intervjupersonerna skulle ha lämnat kriminaliteten. En av intervjupersonerna var inte övertygad om att han lämnat det kriminella livet och därför valde jag att inte använda intervjun med honom.

4.3 Förberedelser och genomförande

Intervjuguiden som användes vid intervjuerna var uppdelad i tre teman: ”Bakgrund och uppväxt”, ”Kriminalitet” och ”Vägen ut och nu” (se bilaga). Inom varje tema hade jag formulerat ett antal korta frågeställningar och efter några av frågeställningarna skrev jag stödord som inspiration till eventuella uppföljningsfrågor som kan ställas beroende på vilka svar som ges på huvudfrågan (Repstad 2012, s. 86). Det fanns två anledningar till mitt val av teman. För det första hade jag ett syfte med att lära känna intervjupersonernas bakgrund för att skapa förståelse för ”avhoppet”. Den andra anledningen var att jag genom att börja med bakgrundsfrågor ville utgå från trattprincipen som innebär att intervjuerna inleds med mer allmänna frågor – som intervjupersonen kan tänkas prata obesvärat om - innan de mer konkreta och avgränsade frågorna ställs. Syftet med trattprincipen är att inledningsvis ”lära känna” intervjupersonen för att på så sätt bryta isen och få igång ett samtal (Repstad 2012, s. 99). För att undvika att intervjupersonerna lämnade samtalen med ”en känsla av att något förblivit osagt” avslutades intervjuerna med att jag frågade om de hade något mer att tillägga (Repstad 2012, s. 101).

Jag hade hoppats på att göra intervjuerna ”face-to-face” men med hänsyn till Folkhälsomyndighetens rekommendationer om social distansering på grund av den pågående corona-pandemin genomfördes intervjuerna genom videosamtal över Skype. Jag genomförde intervjuerna hemifrån och intervjupersonerna befann sig i KRIS lokaler. Längden på intervjuerna varierade mellan 23 och 46 minuter. Enligt rekommendationer om att intervjuer bör genomföras utan åskådare i en miljö som är så ostörd så möjligt och där intervjupersonen kan känna sig trygg placerade sig intervjupersonerna sig i ett enskilt rum i KRIS lokaler (Trost 2014, s. 65). Efter att samtycke inhämtats från intervjupersonerna spelades intervjuerna

in genom en funktion i Skypes programvara (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2019, s. 50). Jag brände sedan ljudfilerna från intervjuerna på cd-skivor som sedan användes vid transkriberingen av intervjuerna.

4.4 Generaliserbarhet

En bristande generaliserbarhet brukar lyftas fram som en svaghet hos kvalitativa metoder. Med kvantitativa metoder är det lättare att undersöka en större population och utifrån den generalisera genom stickprov. Det finns dock möjlighet till generaliseringar inom kvalitativ forskning men det görs med en viss försiktighet. Exempelvis går det att pröva överförbarheten av en studies resultat genom att pröva resultaten på personer eller miljöer ”som i något avseende liknar dem man har studerat i sitt projekt”. En annan möjlighet till att göra materialet mer generaliserbart är att studera flera olika miljöer. Om man får fram flera liknande resultat är det möjligt att argumentera för ”allmänna tendenser” (Ahrne & Svensson 2019a, ss. 26-27). Hur många intervjuer som bör genomföras för att uppnå en viss representativitet är svårt att uttala sig om på förhand. Inom kvalitativa intervjuer brukar man sträva efter att uppnå mättnad i materialet. Den börjar infinna sig när vissa svar och svarsmönster återkommer i ett flertal intervjuer. När tendenser till mättnad börjar synas ger ytterligare intervjuer kanske inte någon ny kunskap, men om förutsättningarna finns bör man fortsätta lite till för att vara på den säkra sidan. Eriksson-Zetterquist & Ahrne (2019) menar att man åtminstone bör genomföra mellan tio och femton intervjuer för att materialet ska vara representativt (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2019, s. 42).

Utifrån dessa resonemang är det tveksamt om de genomförda intervjuerna i denna uppsats är tillräckliga för att dra slutsatser om allmänna tendenser. Dels för att alla fyra intervjuer är kopplade till samma lokalkontor (KRIS) men också utifrån antalet intervjuer. Antalet genomförda intervjuer till denna uppsats anpassades efter förutsättningarna för uppgiften, men antalet påverkades också av svårigheten med att få access till fältet. Det fanns ett minimikrav på fem genomförda intervjuer, men också en bortre tidsgräns att förhålla sig till. För att höja generaliserbarheten kunde jag om möjlighet funnits exempelvis även intervjuat ett antal personer med anknytning till ett annat lokalkontor eller personer kopplade till en annan insats för ex-kriminella, till exempel Fryshuset. Även om mina resultat inte är generaliserbara menar jag att materialet innehåller många intressanta perspektiv. Genom att intervjupersonerna delade med sig av sina upplevelser och erfarenheter har jag utifrån dessa kunnat resonera kring frågeställningar och teorier kopplade till uppsatsen.

4.5 Forskningsetiska principer

Jag inledde varje intervju med att redogöra för Vetenskapsrådet forskningsetiska riktlinjer, vilka jag på bästa sätt försökt att förhålla mig till i arbetet med denna uppsats.

Intervjupersonerna informerades om de fyra huvudkrav som tillsammans utgör *individskyddskravet* (Vetenskapsrådet 2002, s. 6). De informerades om att deras deltagande är frivilligt och att de har rätt att avbryta sin medverkan när som helst under intervjun. Jag informerade också om vilken utbildning jag läser, syftet med uppsatsen och att uppsatsen eventuellt kommer att finnas tillgänglig på internet (Vetenskapsrådet 2002, s. 7). Enligt *samtyckeskravet* inhämtade jag intervjupersonernas samtycke till deltagande muntligt och informerade dem om att de själva bestämmer hur länge och på vilka villkor de medverkar. Jag påpekade också att om de väljer att inte fullfölja intervjun eller svara på alla frågor så är det inget som medför negativa följder för dem (Vetenskapsrådet 2002, ss. 9-10). Enligt *nyttjandekravet* informerade jag intervjupersonerna om att intervjuerna endast kommer att användas till min uppsats och att jag kommer att radera de inspelade intervjuerna när arbetet med uppsatsen är avslutat (Vetenskapsrådet 2002, s. 14). Till sist enligt *konfidentialitetskravet* informerade jag deltagarna om att jag kommer att handskas med materialet med försiktighet så att ingen utomstående får tillgång till det och att jag i uppsatsen kommer att anonymisera deltagarna så att det inte går att identifiera vilka personer jag intervjuat. För att leva upp till konfidentialitetskravet har jag i uppsatsen ändrat de uppgifter som skulle kunna leda till identifikation av intervjupersonerna. Jag valt att inte använda intervjupersonernas riktiga namn, jag uppger inte deras exakta ålder och jag uppger inte heller i vilken stad de bor (Vetenskapsrådet 2002, s. 12).

5. RESULTAT

I detta kapitel presenteras de resultat som framkommit i de genomförda intervjuerna.

Resultatet är uppdelat utifrån uppsatsens två frågeställningar som inte är av teoretisk karaktär.

5.1 Viktiga upplevelser och erfarenheter för beslutet att lämna en kriminell livsstil

Två av intervjupersonerna beskriver fängelset som en vändpunkt i deras liv. Lina berättar att hon av osäkerhet inför hur det skulle vara i fängelset och med syfte att få status bland medfångarna hittade på en historia om att hon var syster till okänd kriminell person som blivit skjuten till döds. Löggen upptäcktes ganska snabbt och när avslöjandet började spridas på

anstalten försökte Lina på grund av skam och ångest ta sitt liv. När hon vaknade upp på sjukhuset var det med tacksamhet över att kunna prata och andas. Lina insåg att om hon vaknat med en hjärnskada och inte kunnat uttrycka sig skulle hon inte haft möjlighet att rätta till omgivningens bild av henne. De skulle sett henne som en lögnare. När Lina kom tillbaka från sjukhuset bad hon medfångarna om ursäkt för att hon ljugit och möttes av respekt och stöd från de andra tjejerna.

De hittade mig fem på morgonen och fick göra hjärt- och lungräddning och när jag vaknade på sjukhuset så var det bara "shit, jag försökte ta mitt liv över en lögn"... Jag var bara så tacksam att jag kunde prata och andas, att jag var fullt fungerande i huvudet. Så att därefter gjorde jag 360 på livet. Det var självklart, eller det fanns ingen tvekan (Lina, 23 år).

Emma beskriver första tiden i fängelset som en mörk bubbla, hon upplevde att det var fel på alla andra men inte på henne själv. Efter ett tag kom hon till insikt att det var hennes egna handlingar som satt henne i fängelset och som sårat dottern och hennes familj. Efter insikten började Emma "ta tag i sitt bagage". Hon fick hjälp och stöd på anstalten och började gå i terapi och delta i olika program. På frågan om det finns någon särskild händelse som hon definierar som vändpunkt svarar hon att det var ett meddelande från hennes tioåriga dotter.

Det var när de säger till mig att min dotter har hälsat att om jag tar hand om mig, och blir bättre, och mår bättre så lovar hon att hon ska göra allt för att ta hand om sig på utsidan och må bra. Och för mig var det en väckarklocka att om en tioåring kan säga om min mamma tar hand om sig och mår bra då kan jag må bra och ta hand om mig (Emma, 37 år).

Även Emmas yngre syskon finns med som en motiverande faktor i beslutet att förändras. Syskonen har under delar deras uppväxt påverkats negativt av Emmas kriminalitet och drogmissbruk. När de lovar att finnas som stöd för Emma ställer de ett ultimatum. De säger: "Vi ger dig denna chansen, men vi ger dig inte fler".

Bengt och Cecilia har också påverkats av sina barn till ett beslut att förändras. Cecilia berättar att när hennes ena son förra året ställde ett ultimatum hjälpte han henne att hitta viljan. Han sa: "Om du tar fler återfall mamma, då får du inte träffa ditt barnbarn". Cecilia beskriver att hon gått igenom ett uppvaknande och kommit till insikt, men att hon inte har någon bra förklaring på själva uppvaknandet.

Det handlar bara om uppvaknande. Att bli jävligt trött på livet du lever... och börja tänka på det positiva... Jag tror att jag har vaknat. Jag kan inte ge dig någon bra förklaring, men liksom det bara... Jag har vaknat helt enkelt, jag har börjat inse att jag är för gammal. Lagg ner. Börja göra något med ditt liv det är inte försent. Det går (Cecilia, 45 år).

På frågan om vad det är som har gjort att Bengt förändrats svarar han att han tror att det är flera saker, men en av anledningarna är hans barn som idag är unga vuxna. Tack vare hans förändring har kontakten med barnen förändrats från att ha varit ”ganska dålig” till att idag vara bra. Bengt har insett att om han återfaller i gamla mönster är det svårt att upprätthålla relationen med barnen. Förändringen är också ett resultat av en självrannsakan Bengt gjorde under en period när var dömd till kontraktsvård.

Så helt plötsligt fick jag kolla inne i mig själv. Vill jag det här? Vill jag leva ett sånt liv som slutligen kommer göra så att jag dör. För de flesta jag känner, eller växte upp med, de är döda idag. Så ser det ju ut... Så jag fick ju titta på det. Alltså. Vill du leva? Alltså det är ju inget jävla liv liksom. Jag har aldrig haft det andra livet. Så det är mer frihet för mig att betala en räkning än... det är ju det faktiskt (Bengt, 48 år).

5.2 Viktiga faktorer i förändringsprocessen till ett liv utan kriminalitet

Både Lina och Emma ger exempel på hur tiden i fängelset hjälpt dem i förändringsprocessen. Lina beskriver det som att hon hittade sig själv i fängelset. Halva dygnet spenderas i ensamhet i cellen och då fanns det inte mycket annat att göra än att reflektera. Genom reflektion, terapi och stöd från personal och medfångar påbörjades en förändringsprocess som gav henne nya insikter och trygghet i sig själv. Även Emma började gå i terapi under tiden i fängelset och hon berättar att hennes liv innan förändringsprocessen alltid varit destruktivt, att hon aldrig tidigare tagit hand om sitt mående eller lyssnat på sina känslor.

Jag började låta mig för en gångs skull känna känslor. Var jag ledsen så grät jag. Var jag arg så var jag arg. Var jag glad så var jag glad. Jag har inte gjort det innan utan jag har haft en mur eller så har jag tagit droger för att dölja det... Så att jag började känna för första gången på riktigt och det var jättejobbigt i början. Jag visste inte var jag skulle göra av med känslorna (Emma, 37 år).

Emma ändrade sina rutiner. Hon begränsade umgänget med andra intagna och var mycket för sig själv i sin cell, där hon läste böcker, skrev brev och reflekterade. Hon började träna och

tog de jobb som erbjöds. Industrijobb dagtid och på kvällarna städade hon korridoren. Genom att hålla sig sysselsatt kunde hon styra om sina tankar.

Det sista halvåret då jobbade jag måndag till söndag och kämpade igenom dagarna och längtade till dottern kom på besök (Emma, 37 år).

För alla intervjupersonerna är deras kriminalitet djupt förknippad med drogmissbruk. Att hålla sig ifrån drogerna är en förutsättning för att hålla sig ifrån kriminaliteten. Kriminaliteten beskrivs som en effekt av drogmissbruket. Bengt berättar att han inte har sett sig själv som kriminell. I nyktra perioder har han inte tänkt ”särskilt kriminellt”, men när han tagit återfall så ändras tankemönstret.

Från den dagen jag börjar ta. Om jag har varit nykter en period och jag tar igen. Direkt samma dag vet jag att jag måste... Alltså då blir jag hyperkriminell. Alltså tjugofyra timmar om dygnet ser jag till att få ihop så mycket pengar jag kan (Bengt, 48 år).

Bengt berättar att han i processen att förändras till en början hjälptes av att han genomgick en tolvstegsbehandling. Därefter har han tilldelats öppenvård, dit han fortfarande går en gång i veckan. Bengt går också regelbundet på AA- och NA-möten. Idag har Bengt en anställning, egen lägenhet och umgänget är förändrat. Vänkretsen består till största del av nyktra narkomaner. De som är kvar i det gamla livet har Bengt klippt banden med. Om han möter dem på gatan hälsar han av respekt, men han menar att de inte har något utbyte av varandra längre.

I alla fyra intervjuer nämns KRIS som en betydande faktor i förändringsprocessen. Föreningen har funnits som stöd och hjälpt dem med exempelvis jobb, praktikplatser, gemenskap och rutiner. KRIS har hjälpt Lina att ordna boende och en stor del av hennes vardag är kopplad till deras verksamhet.

Vi kommer hit klockan åtta... Så har vi frukost och morgonmöte, där vi sitter och gör en må bra-runda typ. Man presenterar sig, så säger man så här mår jag och så här ska min dag se ut och sen så får man sitta här... Så då sitter man här och pratar och jag som då är inskriven på KRIS har mentorsamtal och lämnar urinprov och så här (Lina, 23 år).

Förutom de vardagliga rutinerna på KRIS umgås Lina en del med andra KRIS-medlemmar. Ibland har de matkvällar hos varandra eller så går de ut och äter eller hittar på aktiviteter tillsammans.

Emma säger att hon är tacksam för den hjälp hon har fått från KRIS. De hämtade henne när hon blev frisläppt och har stöttat och pushat henne. Hon är nöjd med sitt liv på utsidan. För första gången på många år lever hon inte med inre stress eller rädsla. Hon har daglig kontakt med sin dotter och träffar henne varannan helg. Hon har en anställning, hon bor tillsammans med sin kille och har klippt banden till alla gamla vänner som har koppling till kriminalitet eller droger. Emma har kommit till insikt om att det är nolltolerans som gäller i förhållande till droger, alkohol och kriminalitet.

Alltså jag känner, bryter jag ett enda litet mönster. Det spelar ingen roll som någon tänker: Ah, men det är bara en stulen cykel, till exempel. Nu när jag skulle köpa cykel så ringde jag Polisen för att kolla så att den inte var stulen. För mig är det viktigt. För om jag gör det... Jag har bara en stulen cykel, så börjar det smått igen och jag är jätterädd för det. Så jag har blivit som många säger en torrboll (Emma, 37 år).

Alla fyra har tidigare försökt att förändras och lämna livet med kriminalitet och droger. När jag frågar dem vad skillnaden är nu jämfört med tidigare uttrycker de alla att en viktig faktor i processen är att de själva har tagit ett större ansvar. Det har funnits vilja och motivation. Bengt menar att för att lyckas ”måste det komma inifrån, du måste jobba med dig själv”. Cecilia berättar att hon många gånger tidigare försökt bli fri från drogerna men inte lyckats. Hon menar att alla kan förändras om man har viljan, ”men har man inte viljan så är det skit samma”. Lina säger att den stora skillnaden för henne är både resurserna, allt stöd hon har omkring sig, men också hennes eget agerande. Hon nämner att hon har brutit kontakten med alla gamla vänner och att hon har arbetat med att hitta sig själv.

Jag tror den största processen har varit med mig själv, för att hitta mig själv. Jag har inte vetat var jag har passerat in innan, om jag har varit en bad guy eller om jag har varit... liksom... det som jag är nu. En som kan kämpa, en som kan arbeta för det jag vill ha liksom (Lina, 23 år).

Lina berättar också om sina långsiktiga och kortsiktiga mål. Hon drömmer om att i framtiden öppna en verksamhet men första steget är att leva ett ”svenneliv”. Hon skojar om att det ska innehålla Volvo, villa och vovve, men förtydligar att det är stabiliteten som är viktigast. Att ha ett arbete och ett hem. Vid två tillfällen har hon varit hemlös och säger att det är det jobbigaste hon någonsin upplevt. Hon beskriver den egna lägenheten som en ”motivationssporre” till att sköta sig. Hennes strategi för att hålla sig borta från droger och kriminalitet är att fortsätta med de rutiner hon byggt upp efter att hon släpptes från fängelset.

Fortsätta gå på NA-möten. Fortsätta hålla mig ifrån allt... Det är beteendet som är boven i allt det här. Drogerna är bara symptom på resten. Så att hålla mig från det... Ha kontakt med KRIS. Ja fullfölja planeringen helt enkelt och så vara trygg i mig själv (Lina, 23 år).

6. DISKUSSION

I detta kapitel diskuteras resultatet utifrån de teorier som presenterats i teorikapitlet. Uppdelningen av kapitlet är i likhet med resultatkapitlet gjord utifrån uppsatsens två frågeställningar som inte är av teoretisk karaktär, men med skillnaden att det finns underrubriker som kopplar ihop resultatet med teorin. I slutet av kapitlet finns en avslutande diskussion där jag presenterar de slutsatser jag kommit fram till, och därefter ett slutord med några tankar och reflektioner kring hur man eventuellt kan gå vidare med resultaten från studien.

6.1 Viktiga upplevelser och erfarenheter för beslutet att lämna en kriminell livsstil

6.1.1 Crystalization of discontent

Alla intervjupersonerna kan definiera händelser som de upplever som vändpunkten då de beslutade att lämna kriminaliteten och dessa vändpunkter kan kopplas till Paternoster och Bushways (2009) begrepp *crystalization of discontent* och *possible selves*. För både Lina och Emma inträffade vändpunkten i fängelset. Stunden när Lina vaknar upp efter ett självmordsförsök och inser att hon inte fått några bestående men kan ses som *crystalization of discontent*, ögonblicket när insikten om att det gamla livet är för kostsamt och inte längre eftersträvansvärt väcks. Hon är redo för förändring och som för många andra drivs förändringsprocessen till en början övervägande av motivet att undvika *the feared possible self* och inte av en strävan efter ett *positive possible self* (Paternoster & Bushway 2009, ss. 1123-1124, 1126). Hennes *feared possible self* utgörs till stor del av en fasad av lögn som hon byggt upp runt omkring sig och tack vare att hon vaknade upp fullt frisk har hon nu möjlighet att förändra bilden av hur omgivningen ser på henne. För Emma inträffar vändpunkten och *crystalization of discontent* när dottern meddelar att hon lovar att ta hand om sig på utsidan om mamma sköter sig och blir bättre under sin fängelsevistelse. Till en början är Emmas drivkraft till förändring att undvika ett *feared possible self* som skulle påverka dottern negativt. Bengts förändringsprocess är delvis ett resultat av en

självrannsakan. När han plötsligt inser att de flesta gamla vännerna har dött hittar han en drivkraft i att försöka undvika ett *feared possible self* som innebär en för tidig död, men Bengt har liksom Cecilia också påverkats av ett *feared possible self* som skulle innebära sämre eller ingen kontakt med deras barn eller barnbarn. I Cecilias fall var det hennes son som ställde ultimatum om att hon inte skulle få träffa sitt barnbarn om hon tog fler återfall.

6.1.2 Sociala band

Även om Hirschi (2004) teori om sociala band egentligen inte handlar om *desistance* så menar han att de sociala banden har betydelse för att individer ska låta bli att bryta mot lagen (Hirschi 2004, s. 16) och det går att konstatera att de sociala banden spelar stor roll för åtminstone tre av fyra intervjupersoner när de har hittat motivationen till förändring. Emma, Cecilia och Bengt påverkades av att de kom till insikt om att relationen till deras barn eller barnbarn skulle försämrats eller upphöra om de inte slutade med kriminalitet och droger.

6.2 Viktiga faktorer i förändringsprocessen till ett liv utan kriminalitet

6.2.1 Turning points

Sampson och Laub (2006) identifierade i sin studie fyra egenskaper som stärker effekten av en turning point och på så sätt ökar chanserna för att förändringsprocessen lyckas. Utifrån dessa egenskaper går det att se fängelset som en tydlig *turning point* både för Lina och Emma. De har båda genom sina fängelsevistelser (1) kunnat klippa banden till sitt förflutna; (2) fått socialt stöd som både bidragit till deras utveckling och välmående, men också haft en kontrollerande effekt som motverkar återfall; (3) de har förändrat och strukturerat sina dagliga rutiner; och (4) och fått möjlighet till att genomgå en personlig förändring (Sampson & Laub 2006, ss. 148-149). Emmas berättelse om fängelsetiden kan kopplas till de fyra egenskaperna genom att livet innanför murarna gav henne möjlighet att klippa banden till de delar av livet utanför som hon ville välja bort. Hon fick stöd i sin förändringsprocess, både från personalen på insidan, men framförallt från dottern och familjen på utsidan. Ett stöd som både bidrog till välmående och förändring, men också till att förhindra återfall eftersom stödet till viss del byggde på villkor. Emma var medveten om att ett återfall både skulle kunna påverka dottern negativt på flera olika sätt men också försämrats eller förstöra relationen till syskonen.

Emma ändrade sina rutiner efter sitt beslut att förändras. Hon började arbeta och träna regelbundet. Hon distanserade sig från de andra intagna och spenderade mycket av sin lediga tid i sin cell där hon bland annat läste och skrev brev. Tiden i fängelset har gett Emma möjlighet till personlig förändring. Genom distansen till kriminalitet och droger har hon kunnat stanna upp och reflektera över sitt förflutna. Hon berättar om hur livet tidigare varit destruktivt, att hon inte tagit hand om sitt mående eller lyssnat på sina känslor. Istället för att bemöta vad hon känner har hon stängt av eller tagit droger för att slippa känna. Genom terapi och reflektion har hon lärt sig att acceptera sig själv och bemöta sina olika typer av känslor. En fängelsevistelse är inte automatiskt en vändpunkt för alla intagna. Precis som de *turning points* som identifieras av Sampson och Laub (2006) kan även fängelset i egenskap av *turning point* liknas vid en nyckel till förändring och för att den ska ha någon effekt måste den användas med hjälp av vilja och handling. Vilket både Lina och Emma gjorde.

6.2.2 Förändrade preferenser

Paternoster och Bushway (2009) menar att förändrade preferenser och omstrukturering av sociala nätverk är två faktorer som har stor betydelse för om förändringsprocessen lyckas. Intervjumaterialet visar tydliga tecken på att intervjupersonernas förändringsprocesser innehåller både dessa faktorer. Alla fyra kopplar ihop sin kriminalitet med drogmissbruk och beskriver kriminaliteten som en effekt av missbruket. Något som vittnar om förändrade preferenser är hur de genom terapi, behandlingsprogram och andra aktiviteter har de hittat nya vägar som förändrat deras beteenden och placerat dem i nya sammanhang med nya roller. Alla fyra har hittat roller och rutiner som skiljer sig från deras tidigare liv. Emma och Bengt har anställningar, Cecilia har en praktikplats och Lina deltar i vardagliga rutiner på KRIS. De har också genomgått förändring till att idag ha *working selves* som de mår bra av. *The feared possible self* är fortfarande närvarande och påverkar deras handlingar genom insikten om vad ett återfall kan leda till, samtidigt som alla intervjupersonerna också har utvecklat *positive possible selves*. De har drömmar och tankar om en positiv framtid utan kriminalitet, som tack vare förändringen känns realistisk. Som särskilt viktiga förändrade preferenser för individer som vill lämna kriminalitet och missbruk nämner Paternoster och Bushway (2009) stärkt självkontroll och en upparbetad förmåga att ta hänsyn till handlingars konsekvenser (Paternoster & Bushway 2009, s. 1129). I intervjumaterial finns det en del exempel som går att koppla till detta resonemang. Ett exempel är Emma som förklarar att hon har nolltolerans i förhållande till alkohol, droger och kriminalitet och att hon är medveten att om hon bryter mot detta på något sätt är risken stor att de tidigare och nu oönskade beteendena eskalerar igen.

6.2.3 Omstrukturering av sociala nätverk

I likhet med Paternoster och Bushways (2009) tankar om omstrukturering av sociala nätverk har intervjupersonerna kommit till insikt om hur den sociala omgivning kan påverka förändringsprocessen och att det därför är viktigt att omge sig med människor som har ett prosocialt beteende. I tre av intervjuerna framgår det tydligt hur intervjupersonerna utifrån denna insikt aktivt valt att bryta kontakten med gamla vänner som lever kvar i kriminalitet och missbruk. Alla fyra intervjupersoner nämner KRIS som en betydande faktor i förändringsprocessen och utifrån det de berättar så fyller KRIS en viktig funktion socialt. Paternoster och Bushway (2009) menar att de allra bästa förutsättningar till förändring skapas i en miljö som både stöttar förändringen men också hjälper individen att undvika individer med koppling till den kriminella identiteten (Paternoster & Bushway 2009, ss. 1129-1133). KRIS har hjälpt intervjupersonerna på vägen mot ett fungerande liv utan kriminalitet genom till exempel hjälp med boende, skaffa sysselsättning eller genom att erbjuda rutiner och gemenskap. Utöver denna hjälp innebär KRIS också social samvaro och relationer med människor med liknande förutsättningar, en samvaro som för alla inblandade bygger på en överenskommelse om att hålla sig borta från det gamla livet. Även familjrelationerna går att koppla till omstrukturering av sociala nätverk med en prosocial inverkan, och i de fall som familjemedlemmarna ställt krav och ultimatum fungerar relationerna som något som skapar distans till det förflutna.

6.2.4 Human agency

Alla fyra intervjupersoner har tidigare försökt att lämna kriminalitet och missbruk och de är alla överens om att den stora skillnaden nu jämfört med tidigare försök är att de själva har tagit större ansvar i förändringsprocessen. De nämner även vilja och motivation som viktiga faktorer. Cecilia uttrycker det genom att säga: "har man inte viljan så är det skit samma". Frågan är varför deras engagemang, vilja och motivation är starkare denna gång? Utifrån intervjuerna går det att göra kopplingar till både Carlssons (2014) och Emirbayer och Mishes (1998) tankar om hur *human agency* påverkas av vilka sociala kontexter vi befinner oss i (Carlsson 2014, ss 24-25; Emirbayer & Mishe 1998, s. 974). Förmodligen har den sociala omgivningen spelat en stor roll för intervjupersonerna när viljan till förändring har infunnit sig. De har befunnit sig i miljöer som har stöttat, uppmuntrat och underlättat deras beslut om förändring. Lina uttrycker att den stora skillnaden mot tidigare försök är både resurserna genom allt stöd hon har omkring sig, men också hennes eget agerande, hon har arbetat med sig själv och brutit kontakten med de gamla vännerna. Utifrån den sociala aspekten av *human*

agency går det koppla ihop resurserna och Linas eget agerande. Tack vare resurser och stöd har Lina förmodligen fått energi till att agera och upprätthålla viljan och motivationen till förändring.

Emirbayer och Mishe (1998) menar att det finns tre element (*the chordal triad*) som påverkar *human agency*. När balansen mellan elementen förändras påverkas individens agerande. Jag tolkar det som att elementen i *the chordal triad* förändrats på liknande sätt hos alla intervjupersonerna. *The iterative element* har försvagats med innebörden att individerna i lägre grad fattar beslut utifrån vanor och rutiner. Samtidigt har både *the projective element* och *the practical-evaluative element* blivit starkare, vilket innebär att de både har stärkt förmågan att föreställa sig olika framtidsscenarioer som konsekvenser eller resultat av sina handlingar; men också förmågan att väga olika framtidsscenariers för- och nackdelar mot varandra utifrån rationalitet och de rådande normer i den nya tillvaron (Emirbayer & Mishe 1998, ss. 971-972). I tre av fallen har vändpunkterna inträffat under perioder när intervjupersonerna varit drogfria och haft stöd och övervakning genom organiserade insatser. Lina och Emma befann sig på anstalt och Bengt genomgick en tolvstegsbehandling. Avbrottet från drogerna har bidragit till distans till de vanor och rutiner som är kopplade till missbruk och kriminalitet och därmed lämnat plats till förändring. Alla tre beskriver kriminaliteten som en effekt av missbruket och förmodligen har en nykter period gett möjlighet till förändrad balans i *the chordal triad* och därmed också i deras sätt att agera.

6.3 Avslutande diskussion

Syftet med uppsatsen var att undersöka vilka upplevelser och erfarenheter som har påverkat individer med ett kriminellt förflutet när de tagit beslutet att lämna en kriminell livsstil samt vilka faktorer som har varit avgörande för individerna i förändringsprocessen till ett liv utan kriminalitet. Under arbetets gång har jag utifrån det teoretiska materialet och intervjuerna insett att det är en komplex process att lämna kriminaliteten. De är inte så enkelt att man kan peka på enskilda faktorer som svar på frågorna, istället består förändringsprocessen ofta av flera olika faktorer som samspelar och påverkar varandra. Uppsatsens frågeställningar hänger ihop och jag är nyfiken på båda, men någonstans är svaret på frågan som berör själva förändringsprocessen mest intressant med tanke på vad som framkommit i intervjuerna. Alla intervjupersonerna har försökt lämna kriminaliteten tidigare, men inte lyckats. Även om det (som en av intervjupersonerna uttryckte) inte finns en garanti för att de aldrig får återfall så gav de alla intrycket av att ha funnit sig till rätta i ett liv utan kriminalitet. Därav går det att

konstatera att det är enklare att fatta beslutet att lämna kriminaliteten än att faktiskt genomföra det som beslutats.

Som svar på frågan om vilka upplevelser och erfarenheter som varit viktiga för att ta beslutet att lämna kriminaliteten menar jag att det är svårt att hitta exempel som sticker ut och är särskilt viktiga. Däremot tolkar jag det som att Paternoster och Bushways (2009) begrepp *crystalization of discontent* på ett bra sätt beskriver vad som föranleder beslutet till förändring. Motgångarna har hopat sig för individerna och de har kommit till insikt med att den kriminella livsstilen är den bakomliggande orsaken till de flesta negativiteter de utsätts för. De inser att det kriminella livet är för kostsamt i förhållande till vad det ger och det är genom denna insikt beslutet till förändring växer fram. För tre av fyra intervjupersoner kan sociala band - i form av krav om förändring från deras barn – ses som en upplevelse som påverkat till beslut om förändring, men på grund av det mycket begränsade urvalet intervjupersoner går det inte att dra några slutsatser utifrån detta. Vad är det då som gör att individerna håller fast i sitt beslut och genomför förändringen? Enligt intervjupersonerna är den stora skillnaden jämfört med tidigare ej lyckade försök att de denna gång framförallt har en starkare vilja och motivation. Andra faktorer som anses viktiga i processen är det stöd och de resurser till förändring i deras omgivning och de nämner också vikten av att fortsätta följa och hålla fast vid ”nya” rutiner för att undvika återfall. Under arbetets gång har jag kunnat konstatera att de sociala banden har betydelse utifrån mer än ett perspektiv i förändringsprocessen. När man tolkar intervju svaren med hjälp av teorin går det att konstatera att sociala band både är en i sig betydande faktor för förändringen genom att både fungera stödjande och kontrollerande, men även att det utifrån Carlssons (2014) och Emirbayer och Mishes (1998) teorier om *human agency* som socialt präglad finns en möjlig förklaring till hur intervjupersonerna har hittat vilja och motivation till handling. Genom att byta miljö och social kontext har intervjupersonerna med påverkan från yttre faktorer genomgått en inre förändring som stärkt viljan och motivationen till förändring.

6.4 Slutord

Även om urvalet av intervjupersoner i denna studie är för litet för att dra generaliserbara slutsatser utifrån finns det tendenser i materialet som väckt tankar om hur man skulle kunna gå vidare med eventuell framtida forskning. En tanke som följt mig sedan jag gjorde intervjuerna är att den största utmaningen för intervjupersonerna i förändringsprocessen inte var att hålla sig borta från kriminaliteten, det var att undvika droger. Det fanns en gemensam

övertygelse om att om kriminaliteten var en effekt av drogerna. Även om denna tendens eventuellt inte varit lika stark med ett större och mer varierat urval skulle det vara intressant att fördjupa sig i hur drogmissbruk påverkar möjligheterna att lyckas lämna en kriminell livsstil.

Det har inte varit möjligt att göra en genusbaserad analys av det insamlade materialet eftersom det endast innehöll en intervju med en man. Däremot menar jag att det skulle vara intressant att undersöka uppsatsens frågeställningar ur ett genusperspektiv för att ta reda på om det utifrån könsroller finns skillnader i vad som påverkar individer i processen att lämna ett kriminellt liv.

7. Referenslista

Ahrne, G. & Svensson, P. (2019a). Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB, ss. 17-31.

Ahrne, G. & Svensson, P. (2019b). Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB, ss. 8-16.

Carlsson, C. (2014). *Continuities and Changes in Criminal Careers*. Diss. Stockholm: Stockholms Universitet. <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:703878/FULLTEXT02.pdf>

Ebaugh, H. R. F. (1988). *Becoming an EX*. Chicago: University of Chicago

Emirbayer, M. & Mishe, A. (1998). What Is Agency? *American Journal of Sociology*, 103 (4), ss. 962-1023. <https://doi.org/10.1086/231294>

Eriksson-Zetterquist, U. & Ahrne, G. (2019). Intervjuer. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB, ss. 34-54.

Estrada, F., Flyghed, J., Nilsson, A., T, Pettersson., Sarnecki, J. & Tham, H. (2018). Svagt stöd i forskningen för att hårdare straff minskar brotten. *Dagens Nyheter*. 29 januari. <https://www.dn.se/debatt/svagt-stod-i-forskningen-for-att-hardare-straff-minskar-brotten/> [2020-08-17]

Hirschi, T. (2004). *Causes of delinquency*. 3 Uppl. New Brunswick: Transaction Publishers

Inzunza, M & Svensson, F. (2011). Granskning av ”Hårdare tag”: En inblick i den kriminalpolitiska utvecklingen. I Naranjo, E. (red.) *Ett sociologiskt kalejdoskop: aktuell forskning om ett mångskiftande samhälle*. Kristianstad: Kristianstad University Press, ss. 185-202.

Kriminalvården (2020). *Kriminalvård och Statistik 2019*. Norrköping: Kriminalvården. https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/kartlaggningar-och-utvarderingar/kos_2019.pdf [2020-07-31]

KRIS (2020). *KRIS INFO*. <https://kris.a.se/info/> [2020-06-01]

Lalander, P. (2019). Observationer och etnografi. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB, ss. 93-113.

Laub, J. H. & Sampson, R. J. (2001). Understanding desistance from crime. *Crime and justice*, 28 , ss. 1-69. <http://nrs.harvard.edu/urn-3:HUL.InstRepos:3226958> [2020-06-05]

Laub, J. H. & Sampson, R. J. (2006). Shared beginnings, divergent lives. Delinquent boy to age 70. Cambridge: Harvard University Press

Paternoster, R. & Bushway, S. (2009). Desistance of the “feared self”: toward an identity theory of criminal desistance. *Journal of Criminal Law & Criminology*, 99(4), ss. 1103-1156. <http://search.ebscohost.com.ezproxy.hkr.se/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=48682976&lang=sv&site=ehost-live>

Psykologiguiden (2020). Prosocialitet.

<https://www.psykologiguiden.se/psykologilexikon/?Lookup=prosocial> [2020-08-11]

Repstad, P. (2012). *Närhet och distans. Kvalitativa metoder I samhällsvetenskap*. 4. Uppl. Lund: Studentlitteratur.

Trost, J. (2014). *Kvalitativa intervjuer*. 4. Uppl. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer: inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

8. BILAGA

Intervjuguide

Bakgrund och uppväxt

Hur gammal är du?

Var är du uppväxt? Med vem?

Hur var uppväxten? *Skolan, hemmet, kompisar, intressen, framtidsplaner.*

Utbildning/Arbete?

Kriminalitet – *be om exempel*

Hur hamnade du i kriminalitet?

Vilken typ av brottslighet?

Hur mycket/ofta?

Varför?

Hur reagerade omgivningen?

Fanns det något stöd (eller dåliga förebilder)? Droger?

Har du blivit gripen?

Har du sett dig själv som kriminell?

Om personen suttit på anstalt:

Hur har det påverkat dig?

Ändrat beteende efter avtjänat straff?

Vägen ut och nu

Vad var det som gjorde att du valde att hoppa av?

Någon särskild händelse?

Vilka förändringar har du gjort?

Är det någon som hjälpt och stöttat dig i processen?

Hur ser ditt liv ut idag? *Familj? Arbete? Fritid? Vänner?*

Har du tidigare försökt lämna kriminaliteten? *Vad hände? Vad är skillnad nu och då?*

Finns det något du saknar med ditt gamla liv?